

DARÜLHADİS

İSLAMİ ARAŞTIRMALAR DERGİSİ | ISLAMIC STUDIES JOURNAL

Darülhadis, Aralık/December 2021, sy. 1

Kelam İlmî Açısından İrtidat Konusunun Değerlendirilmesi

Evaluation of Apostasy in Terms of the Science of Kalam

Mustafa IRMAKLI,

Din İşleri Yüksek Kurulu Üyesi

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 10 Ekim / November 2021

Kabul Tarihi / Date Accepted: 18 Kasım / November 2021

Yayın Tarihi / Date Published: 31 Aralık / December 2021

Yayın Sezonu / Pub Date Season: 31 Aralık / December

Atıf / Citation: Irmaklı, Mustafa. "Kelam İlmî Açısından İrtidat Konusunun Değerlendirilmesi". *Darülhadis İslami Araştırmalar Dergisi* 1 (Aralık 2021), 230-256.

İntihal: Bu makale, ithenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir. **Plagiarism:** This article has been scanned by ithenticate. No plagiarism detected. web: <https://darulhadis.karatekin.edu.tr/dergi-15851-sayfasi.karatekin> | mailto: darulhadis.isl.ar.dergisi@gmail.com

Copyright © Published by Çankırı Karatekin Üniversitesi

Cankiri Karatekin University, Turkey.

Bütün hakları saklıdır. / All right reserved.

Öz

İrtidat konusu ve mürtedle ilgili hükümler zaman zaman gündeme gelmekte ve farklı açılardan ele alınmaktadır. Konunun yargı ve ceza boyutu öne çıktığı için İslam hukuku tarafından öncelikle ele alınması anlaşılır olmakla beraber, diğer ilmî disiplinler tarafından da değerlendirilmesi, inanç ve tasavvur boyutuyla kapsamlı ve çok boyutlu bir yaklaşımla ele alınması da önemlidir. İnsanın dünya ve ahiret saadetini temin eden bir din olarak İslam; Allah, insan, bilgi, varlık tasavvuruyla evrene ve eşyaya ait en ideal ilkeleri göstermektedir. Bu bağlamda İslam'ın değerleriyle tanıştıktan sonra onları terk etmek kişi adına büyük bir talihsizliktir. Ancak söz konusu durumdaki kişilere yönelik İslam'ın dünyadaki yaklaşımının ve Müslümanların tavrının da açık ve net şekilde ortaya konması önemlidir. Mürtedle ilgili ayetlere bakıldığında İslam'ı terk edenlerin ahirette maruz kalacakları zor süreçlerin öne çıktığı görülmektedir. Hz. Peygamberin uygulamalarında ise, irtidatla beraber farklı suçlar işledikleri dikkat çekicidir. Bu makalede, her daim iradeye vurgu yapan, insan hakları ve temel özgürlükleri önemseyen bir din olarak İslam'ın irtidat konusuna yaklaşımı özellikle inanç özgürlüğü bağlamında ele alınmaya çalışılacaktır. Zira ulaşım ve iletişimin baş döndürücü bir hızla yayıldığı bilişim çağında İslam'ın ortaya koyduğu evrensel ahlak ve hukuk değerlerinin açık ve net şekilde tüm insanlıkla paylaşılması ötelenemez bir zorunluluk haline gelmiştir.

Anahtar Kelimeler: din, irtidat, irade, özgürlük.

Abstract

The issue of apostasy and provisions related to apostate come from time to time and are discussed by different perspectives. Although it is understandable that the subject is handled primarily by Islamic law, since the judicial and criminal aspects come to the fore, it is also essential that it can be evaluated by other scientific disciplines. Islam as a religion that ensures the happiness of a man in this world and in the hereafter; God shows the most ideal principles of the universe and things with the imagination of humans, knowledge and existence. In this context, it is a great misfortune for a person to abandon the values of Islam after meeting them. On the other hand, it is essential that the approach of Islam in the world towards the people in question and the attitude of Muslims are revealed clearly and inequality. Yes. In the practices of the Prophet, it is noteworthy that those who were punished after apostasy, also committed different crimes together with apostasy. In this article, Islam doesn't approach a pussy, as a religion that always stresses the will and cares about human rights and fundamental freedoms, it will be discussed in the context of freedom of freedom. Because in the information age, where transportation and communication spread at a dizzying speed, it has become an irrevocable necessity to clearly share the universal moral and legal values revealed by Islam with all humanity.

Keywords: religion, apostasy, will, freedom.

Giriş

İrtidat ve riddet kelimeleri sözlükte; dönmek, reddetmek, bir şeyden yüz çevirip başka bir şeye yönelmek gibi manalara

gelmektedir.¹ Dinî literatürde ise, Müslüman bir kimsenin İslam'ı terk ederek başka bir dine girmesi şeklinde tanımlanmaktadır.² Bu bağlamda irtidat, İslam'ı kabul ettikten sonra ondan dönmeyi ifade eder. Mürted ise kendi tercihiyle İslam'a girerek bunu ikrar ettikten sonra, herhangi bir baskı ve zorlama olmaksızın kendi iradesiyle, dinden ayrıldığını ilan eden ve inandıktan sonra inkârı seçen kişidir. Dolayısıyla kişinin kendi açık ikrarına dayanmayan, ikrah ya da farklı endişelerle gerçekleşen durumlar irtidat olarak nitelendirilmeyecektir. Aynı şekilde birtakım sözler, tutumlar ve davranışlar üzerinden, üçüncü şahıslar tarafından verilen hükmü ifade eden "tekfir" konusu da bu bağlamda tartışılmayacaktır. Deizm gibi Allah inancını ikrar etmekle beraber iman esaslarının bütünlüğüne yönelik ve inancın hayata taşınması noktasında müphemlikler ve marjinal tutumlar içeren yaklaşımlar da mürted konusunun kapsamı dışındadır. Burada bilinçli olarak ve açık bir şekilde İslam'ı terk etme ve bunu deklare etmeyi ifade eden durum ele alınacaktır.

İrtidat konusu ve mütedle ilgili hükümler geçmişten günümüze pek çok açıdan ele alınmış ve tartışılmıştır. İslam düşüncesinin teşekkül devrinde gündeme gelen konunun, klasik dönemde, fıkıh merkezli yerleşik bir bakış açısına dönüştüğü görülmektedir. Buna göre irtidat cezayı hak eden bir davranıştır ve mürtede yapılacak telkinler, yaklaşım yöntemi, uygulanacak cezalar, usul ve esaslar bağlamında bir fıkıh doktrini ve

---

¹ İbn Manzûr, Lisânu'l-'Arab, "rdd" md.

² Alâuddîn Ebû Bekr b. Mes'ûd b. Ahmed el-Kasânî, *Bedâ'us-Sana'i fî tertîbi's-serâ'i*, Beyrut 1986, c. VII, s. 134.

müktesebatı ortaya çıkmıştır.³ Klasik fıkıh literatüründe mürtede ait hükümleri ihtiva eden, “ahkâmü'l-mürteddîn”, kitâbü'l-mürted”, kitâbü'r-ridde” gibi başlıklar oluşmuştur.⁴ Mürted konusu özellikle yargı ve ceza boyutuyla öne çıktığı için İslam hukuku tarafından öncelikle ele alınması anlaşılır olmakla beraber, diğer ilmî disiplinler tarafından da incelenmesi ihmal edilemez bir gerekliliktir. Bu meyanda kelâm ilmi açısından da irtidat konusuna yaklaşım önemlidir.

Konusuna göre yapılan tanımların kapsamlı ifadesiyle kelâm ilmi; “Allah’ın zatından ve sıfatlarından, nübüvvet konularından, başlangıç ve sonuç itibariyle kâinatın hallerinden İslam kanunu üzere bahseden bir ilim”⁵, şeklinde tarif edilmektedir. Kelâmın gayesine yönelik yaklaşımlarda ise Adudüddîn el-Îcî (v. 756/1355) ve Ebû Nasr el-Fârâbî’nin (v. 339/950) tanımları genel kabule mazhar olarak şöhret bulmuş ve yaygınlık kazanmış tanımlardır. Adudüddîn el-Îcî’ye göre kelâm ilminin gayesi; “ilmî kesin deliller göstermek ve şüpheleri ortadan kaldırmak suretiyle dinî inançları kanıtlama gücü kazandıran ilimdir.⁶ Ebû Nasr el-Fârâbî ise kelâmın gayesini; “din kurucusunun açıkça belirttiği belli düşünce ve davranışları teyit edip bunlara aykırı her şeyin yanlışlığını sözle gösterme gücü kazandıran bir tartışma yeteneği”⁷ şeklinde belirtmektedir.

³ Mürtedle ilgili fıkhi hükümlerin değerlendirilmesi için bkz; Kâşif Hamdi Okur, İslam Hukukunda İrtidât Fiili İçin Öngörülen Asli Yaptırım Üzerine Bazı Düşünceler, *Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2002/I, s. 344-364.

⁴ İrfan İnce, *TDV İslam Ansiklopedisi*, “Ridde” md.

⁵ Ömer Nasuhi Bilmen, *Muvazzah İlm-i Kelâm*, İstanbul, ts. Bilmen Yayınevi, s. 5.

⁶ Adudiddîn el-Îcî, *el-Mevâkıf fî ‘ilmi’l Kelâm*, İstanbul, 1279, s. 11.

⁷ Ebû Nasr Muhammed b. Muhammed el-Fârâbî, *iḥşâ’ü'l-‘ulûm* (nşr. Osman M. Emîn), Kahire 1350/1931, s. 71.

Bu tanımlarda sadece inançlar değil davranışlara ilişkin temel dinî ilkelerin de kelâmın içerisine dâhil edildiği dikkat çekmektedir. Diğer yandan irade, özgürlük ve temel haklar gibi konular da irtidat konusuyla çok yakından ilişkisi olan hususlardır. Dolayısıyla irtidat konusu İslam düşüncesi bağlamında, inanç ve tasavvur boyutuyla kapsamlı ve çok boyutlu bir yaklaşımla ele alınmayı gerektirmektedir. Aksi halde söz konusu mesele İslam'ın muarızları tarafından aleyhte bir propaganda malzemesi olarak kullanılmaya müsait hale gelirken, mensupları tarafından da yanlış anlaşılma riskiyle karşı karşıya kalabilmektedir. Burada öncelikle konunun dini referanslarına, bu referansların yorumlanma biçimine ve tarihsel süreç içerisinde yaşanan hadiselerin konunun anlaşılmasına ve yerleşik düşünceye etkisine kısaca değinilerek günümüzde meselenin doğru anlaşılmasına katkı sunulmaya çalışılacaktır.

Bir yandan açık şekilde inanç hürriyetini savunan İslam'ın ve Müslümanların, diğer yandan inanca dair istenmeyen tercihleri cezalandırmaya başvurması nasıl izah edilmelidir? Tarihsel pratikler nasıl anlaşılmalıdır ve tarihsel tecrübelerden genel geçer bir ilkeye ulaşmanın metodolojisi nedir ve gerilimler nasıl aşılacaktır. Bu ve benzeri açılardan irtidat konusunun ele alınması önemlidir.

Kur'an-ı Kerim'den Referanslar

Herhangi bir konuda İslam'ın yaklaşımını ortaya koymak için bakılacak ilk kaynak şüphesiz Kur'an-ı Kerim'dir. Akabinde Kur'an'ı doğru anlama açısından en büyük imkân olan Hz. Peygamber'in sünneti ile doğru bilgiye ve hükme ulaşma gayesiyle oluşturulan metodolojidir.

Kur'an-ı Kerim'de "redd" kökünden türeyen pek çok kelime vardır. Bu kelimeler hem sözlük anlamı hem de terim anlamıyla kullanılmıştır.⁸ Pek çok ayette, iman ettikten sonra küfre girenlerin, doğru yoldan sapmış oldukları, amellerinin boşa gideceği, ahirette çetin bir azaba duçar olacakları ifade edilir. Ancak irtidat edenlerin dünyevî cezaları ve onlara karşı uygulanacak müeyyide konusunda sarih bir hüküm yoktur. Dolayısıyla söz konusu ayetler bağlamında mürtede uygulanacak cezai müeyyide hususu farklı yorumlara açıktır. Bu ayetlerden bazıları şöyledir: "... Kim imanı küfre değişirse şüphesiz dosdoğru yoldan sapmış olur."⁹ "Artık bundan sonra her kim dönerse işte onlar yoldan çıkanların/çıkışmış olanların ta kendileridir."¹⁰ Bu ayetler iman ettikten sonra küfre girenlerin doğru yoldan saptıklarını ifade eden açık bir beyandır. "Sana haram ayı, onda savaşmayı soruyorlar. De ki: Onda savaşmak büyük günahtır. Allah'ın yolundan menetmek ve O'nu inkâr etmek, Mescid-i Harâm'dan (insanları) engellemek, halkını oradan çıkarıp sürmek ise Allah katında daha büyük günahtır. Fitne de öldürmekten daha ağırdır. Güçleri yeterse sizi dininizden çevirinceye kadar durmadan sizinle savaşsınlar. İçinizden kim dininden döner de kâfir olarak ölürse, dünyada ve ahirette amelleri boşa gidenler işte bunlardır. Cehennem dostları da bunlardır ve orada onlar devamlı kalıcıdırlar."¹¹

Mürted ile ilgili yaklaşımlarda temel referans olarak delil getirilen bu ayette iki temel duruma dikkat çekilmektedir.

⁸ M. Fuâd Abdülbâkî, *el-Mu'cem*, "rdd" md.

⁹ el-Bakara, 2/108.

¹⁰ Âl-i İmrân, 3/82

¹¹ el-Bakara, 2/217.

Birincisi, inanmayanların müminlere karşı savaşçı tutumundan bahsedilerek kafirlerin, müminleri dinlerinden döndürmek için çalışacaklarına vurgu yapılmakta ve müminlere mesaj verilmektedir. İkincisi ise inkarcıların, dininden dönenlerin amellerinin boşa çıkacağına vurgu yapılmaktadır. Ayrıca dininden dönenlerin ahiretteki kötü durumları beyan edilmektedir. Burada onların amellerinin boşa çıkacağı vurgusu önemlidir. Mâtüridî'ye (v. 333/944) göre amellerin kâfirken ölüme bağlı olarak boşa gittiği ifade edilmişse de aslında iyi amel, ölümden önce inkâr etmek sebebiyle yok durumuna düşer. Şöyle ki; ölümün, iyi amellerin boşa çıkmasına sebep teşkil etmesi ihtimal dâhilinde bulunmamaktadır. Ameller, vücut bulduğu andan itibaren bizzat küfür sebebiyle yok durumuna düşer. Zira ölümün gerçekleşmesinde kulların herhangi bir müdahalesi bulunmazken küfür onların iradesiyle gerçekleşir, bu açıdan amelin, kişinin etkisi bulunmayan bir şeyle boşa çıkması mümkün değildir. Sonuç olarak iyi amelleri yok durumuna düşüren, hükümsüz kılan ölüm değil, inkârdır. Ayette ölüm faktörü zikredilmiştir. Çünkü insanların yaptıkları güzel fiillerin tamamen boşa çıkması ölümle gerçekleşmektedir. Kişinin hayatta olduğu sürece iyiliklerinden faydalanması umulabilecek bir husustur. Şöyle ki, iyilikte bulunan kimse inkâr yoluna saptığı takdirde bir bakıma güzel davranışlarını inkâr edip boşa çıkarmış olur. Ancak bir süre sonra Müslüman olunca geçmişte yaptığı davranışından ötürü pişmanlık duyar ve bu sayede İslâm'dan önceki kötü fiilleri sevaba çevrilir. Dinden dönen kimsenin işlediği iyi amellerin ahiret hayatında boşa çıkması ise mükâfatlarının yok olmasıdır. Aslında kişinin ahiret hayatında elde edeceği mükâfat iyi amelleri sadece işlemesi değil

aynı zamanda onları Allah'ın huzuruna çıkarmasına bağlıdır.¹² Dolayısıyla Bakara suresi 217. ayet dünyada mürtede uygulanması gereken cezaya dair doğrudan bir hüküm içermemektedir. Ayrıca Nisâ Suresi 90. ayette Müslümanlarla savaşmayanlar ve barış yanlısı olanlar aleyhine bir yol tercih edilmemesi gerektiğine dair açık beyan dikkat çekicidir.

“Kim İslâm'dan başka bir din arama çabası içine girerse, bilsin ki bu kendisinden asla kabul edilmeyecek ve o âhirette ziyan edenlerden olacaktır. İman edip bu resulün hak olduğuna şahit olduktan ve kendilerine apaçık kanıtlar geldikten sonra inkârcılığa sapan bir kavme Allah nasıl hidayet nasip eder? Allah zalimler topluluğunu doğru yola iletmez. İşte onların cezası, Allah'ın, meleklerin ve bütün insanların lânetine uğramalarıdır. Ebedî olarak bu lânetin içine gömülüp gideceklerdir. Ne azapları hafifletilecek ne de kendilerine fırsat tanınacaktır. Ama yaptıklarının ardından tövbe edip kendilerini düzeltenler başka; çünkü Allah çok bağışlayıcı ve merhametlidir. Elbette imanlarının ardından inkârcılığa sapıp sonra inkârlarını daha da arttıranların tövbeleri asla kabul edilmeyecektir. Ve işte onlar, sapkınların ta kendileridirler. Evet, inkâr edip de kâfir olarak ölenler var ya, onların hiçbirinden -kendini kurtarmak için dünya dolusu altın verecek olsa dahi- asla kabul edilmeyecektir. Onlar için elem veren bir azap vardır; hiç yardımcıları da yoktur.”¹³ Âl-i İmrân suresinin bu ayetleri iman ettikten sonra inkara saplananların durumlarını anlatırken, onların ahirette karşılaşacakları azaba vurgu yapmaktadır.

---

¹² Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd el-Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân* Tercümesi (Çev. Bekir Topaloğlu- S. Kemal Sandıkçı) 2. bs. İstanbul, 2020, c. II, s. 30-31.

¹³ Âl-i İmrân, 3/85-91.

“Ey iman edenler! Sizden kim dininden dönerse bilsin ki Allah öyle bir kavim getirecektir ki Allah onları sever, onlar da Allah’ı severler; müminlere karşı alçak gönüllü, kâfirlere karşı vakarlıdırlar; Allah yolunda cihat ederler ve hiç kimsenin kınamasından korkmazlar. İşte bu Allah’ın, dilediğine verdiği bir lütfudur. Allah’ın lütfu geniştir; O, her şeyi bilir.”¹⁴ Burada gayri Müslimlere uyararak veya dış etkilere maruz kalarak İslam’ı terkedenler uyarılmakta ve hakiki müminlerin nitelikleri açıklanmaktadır. Mürtedle ilgili ayetleri farklı açılardan yorumlayan ve onların ahiretteki durumlarını öne çıkaran Matüridi Maide suresi 54. ayetinin tefsirinde bir cümleyle mürtedin yakalanıp hapse atılması ve İslam’a dönmeyi kabul etmezse öldürülmesi gerektiğini söylemektedir.

“Mazeret ileri sürmeye kalkmayın. İman ettiğinizi söyledikten sonra inkârcılığınızı açığa vurdunuz. İçinizden bir kısmını affetsek de diğer bir kısmını günahta ısrarcı davranmış oldukları için azaba uğratacağız.”¹⁵

“Kim iman ettikten sonra Allah’ı inkâra saparsa -kalbi imanla dolu olduğu halde baskı altında kalanın durumu müstesna olmak üzere- kim kalbini inkâra açarsa işte Allah’ın gazabı bunlaradır; bunlar için çok büyük bir azap vardır.”¹⁶ Bu ayette kalpleri imanla dolu olduğu halde baskı ve zorlama ile iradesi dışında inkâr cümleleri söylemek zorunda kalanların sorumlu olmayacakları beyan edilerek imandan sonra bilinçli şekilde inkâra sapanların azabına dikkat çekilmektedir.

---

¹⁴ el-Mâide, 5/54.

¹⁵ et-Tevbe, 9/66.

¹⁶ en-Nahl, 16/106.

Dünyevî cezaya ve hukuka dair hükümler içeren ve ağır cezalar öngören Maide Suresi 33-34 ayetler ise yeryüzünde bozgunculuk çıkaran ve eşkıyalık yapanlara yönelik cezayı konu edinmektedir.

“İman edip sonra inkâr edenleri, sonra yine iman edip tekrar inkâr edenleri, sonra da inkârlarını arttıranları Allah ne bağışlayacak ne de onları doğru yola iletacaktır.”¹⁷ Ayetin anlattığı süreç dikkat çekicidir. Zira tekraren bir irtidâttan bahsedildiği halde mürted olanlara karşı “öldürün” emri ya da dünyevî bir ceza zikredilmemektedir.

Dolayısıyla ilgili ayetler ister tek tek ister bir bütünlük içerisinde ele alınsın mürtedin cezası hususunda dünyevî bir hükümden bahsedilmediği dikkat çekmektedir. Söz konusu ayetler mürtedin ahiretteki durumu ile ilgili açık ve çarpıcı uyarılarda bulunmaktadır. Dinden dönme ile ilgili ayetler İslam toplumunda hukukun teşekkül ettiği, Müslümanların güçlü ve ceza vermeye muktedir oldukları Medine döneminde inmiştir. Dolayısıyla fitne ve anarşi içinde olmaksızın yalnızca irtidât edenlere yönelik dünyevi bir ceza öngörülseydi ilgili ayetlerde açıkça ifade edilirdi.¹⁸

İnsanın dünya ve ahiret saadetini temin eden bir din olarak İslam, getirdiği ilkelerle kendi hakikatini ortaya koymaktadır. İnsana, evrene, eşyaya dair ortaya koyduğu yaklaşımla bizatihi gücünü ve etkisini açıkça hissettirmektedir. Bu bağlamda söz konusu değerlerle tanıştıktan sonra onları terk etmek kişi adına büyük bir talihsizliktir. Mürted bunu ahirette daha açık şekilde

---

¹⁷ en-Nisâ, 4/137.

¹⁸ Abdülhamîd Mütevelli, *Mebâdiu nizâmi'l-hukmi fi'l-İslâm*, İskenderiyye, 1978, s. 308-309.

fark edecektir. Bu durum “Kim İslam’dan başka bir din ararsa, bilsin ki kendisinden asla kabul edilmeyecektir ve o ahirette kaybedenlerden olacaktır”¹⁹ ayetiyle açıkça ifade edilmektedir. Ayrıca “Muhammed yalnızca bir elçidir. Ondan önce de elçiler gelip geçti. Şimdi o ölür veya öldürülürse gerisin geri dönecek misiniz? Kim geri dönerse bilsin ki Allah’a asla bir zarar vermiş olmayacaktır. Allah şükredenleri ödüllendirecektir,”²⁰ ayetiyle dinden dönen kişinin sadece kendine zarar vereceği ifade edilmektedir. Ayrıca Kur’an-ı Kerim pek çok ayette iman ettikten sonra dininden dönenleri tövbe etmeye ve inkârdan vazgeçmeye çağırılmaktadır.²¹

Hız. Peygamber Dönemi Uygulamaları

İrtidat konusu hadislerde de terim anlamıyla oldukça fazla geçmektedir. Söz konusu ifadeler ve ilgili olaylar başta hadis metodolojisi olmak üzere, sebep-sonuç ilişkisi ve tarihsel bağlam gibi açılardan çok boyutlu şekilde ele alınmayı gerektirmektedir. Konuyla ilgili meşhur olaylardan biri şöyledir; Ureyne kabilesinden bir grup, Medine’ye gelip Müslüman oldular. Medine’nin havası kendilerine ağır geldiği için Hız. Peygamber’den izin alarak zekâtlık develerin otlatıldığı kırsal bir alana gittiler. Burada sağlıkları düzeldi; ancak çobanları öldürüp develeri gasp ederek İslam’dan döndüler. Bu haber Medine’ye ulaşınca, Rasulullah atlılarından bir müfreze göndererek bunları Medine’ye getirtti ve öldürttü.²² Bu hadisede açıkça görüldüğü üzere irtidat ile beraber ihanet, adam öldürme, silahlı gasp gibi

---

¹⁹ Âl-i İmrân, 3/85

²⁰ Âl-i İmrân, 3/144

²¹ et-Tevbe, 9/74.

²² Buhârî, “Muharibûn”, 2; Müslim, “Kasâme”, 9-14.

açık ve cezayı gerektiren suçlar vardır. Dolayısıyla söz konusu topluluğun öldürülmesi olayı bu suçlar merkezinde yorumlanmaya açıktır.

Konuyla ilgili diğer bazı rivayetler şöyledir;

“Allah’tan başka ilah olmadığına ve benim Allah’ın elçisi olduğuma şahitlik eden birinin kanı; ancak şu üç gerekçeden biriyle helal olabilir: Cinayet işleyen, zina eden evli, dinini terk ederek cemaatten ayrılan kişi.”²³

Hz. Peygamber bir gün minbere çıkar ve şöyle der; “Benden sonra fesat çıkarıcılar olacaktır. Cemaatten ayrılan kimi görürseniz veya Muhammed ümmetinin durumunu parçalamak isteyen kim olursa olsun -cemaat da olsalar- öldürünüz.”²⁴

Klasik dönemde fukahanın mürtedle ilgili hükümlerine medar olan ve en çok itibar edilen ise; “Dinini değiştiren öldürün.”²⁵ şeklindeki rivayettir. Söz konusu rivayetler etrafında pek çok yorum yapılmış ve farklı anlama biçimleri ortaya çıkmıştır. Zaten Hz. Peygamberin minberden yaptığı uyarıda fesat çıkarıcılar ve Müslümanları parçalamak isteyenler vurgusu dikkat çekmektedir. Diğer yandan söz konusu rivayetlerle ilgili tartışmaların varlığı, en azından bağlamı itibarıyla farklı yorumlara açık bir durumun varlığını ortaya koymaktadır. Dolayısıyla bu rivayetlerin mürtedin öldürülmesine delil kılmaya karşı çıkanlar olmuştur. Bu yaklaşıma göre; rivayetlerin Hz. Peygamber’e aidiyeti konusundaki şüphe, hadlerin şüpheli durumlarda düşürülmesi ilkesi uyarınca, mürtedin ölüm

---

²³ Buhârî, “Diyât”, 6; Müslim, “Kasame”, 25-26; Ebû Dâvûd, “Hudûd”, 1.

²⁴ Nesâî, Tahrîm, 6.

²⁵ Buhârî, Cihad, 149; Ebû Dâvûd ,Hudûd, 1; Nesâî ,Tahrîm, 14.

cezasına çarptırılması önünde ciddi bir engel teşkil eder. Kaldı ki küfrün kendisi dahi, Müslümanlara karşı kin ve düşmanlık amacı gütmeye ve bunu fiiliyata dökmeye sürece, kanı (öldürülme) helâl kılmaz.²⁶

Ayrıca mürtedin öldürülmesi rivayetlerini İslam'ın ilk dönemlerindeki sosyolojik ve siyasal ortamla beraber yorumlayanlar da vardır. Buna göre, bir mücadele ortamında irtidat edenler düşman tarafına geçmekte ve karşı tarafa yönelik mücadele, fitne ve komploların içinde yer alabilmektedir. Yani sadece bir din değiştirme değil, toplumunu, tarafını, devletini değiştirme durumu yaşanmaktadır. Özellikle savaş zamanlarında mürtedlerin düşmanla beraber hareket etme ihtimali yabana atılmayacak bir durumdur. Bu ihtimal kabileciliğin egemen olduğu toplumlarda daha olasıdır. Dolayısıyla söz konusu rivayetler ve talimatlar komploların önüne geçmeyi, İslam toplumunun güvenliğine yönelik stratejileri, savaşçı bedevi toplulukların Müslümanlara yaklaşmasına yardımcı olmayı amaçlayan siyasal boyutlu hamleler şeklinde de ele alınabilir.

İbn Teymiyye de irtidatı, biri tövbesi kabul edilen mücerret irtidat; diğeri de yeryüzünde fesat çıkarıp Allah ve Resulüne savaş açmak anlamına gelen faaliyetler içeren, dolayısıyla cezaya müstehak olan irtidat olmak üzere ikiye ayırmıştır. O buna dayanak olarak, Hz. Peygamber'in irtidat eden bir topluluğun tövbesini kabul ederken, irtidatın yanı sıra İslam'a ve Müslümanlara sıkıntı ve eziyet vermek gibi başka suçları da işleyen diğeri bir grubun doğrudan öldürülmesini emretmiş

---

²⁶ Yaşar Yiğit, İnanç ve Düşünce Özgürlüğü Perspektifinden İrtidat Suç ve Cezasına Bakış, *İslâmiyât*, Ankara, 1999, c. II, s. 132-133.

olmasını gösterir. Buna örnek olarak da irtidat etmekle birlikte İslam'a küfretmek ve bir Müslüman'ı öldürmek suçlarını işlemesinden dolayı Mukayyis b. Subâbe'nin, yine irtidata ilaveten iftira ve karalama suçlarını işlediği için İbn Ebî Serh'in (Ebi's-Serh) öldürülmesini gösterir.²⁷ Nitekim mürtedin öldürülmesi ile ilgili hadislerin çok önemli bir kısmında ve rivayetlerin farklı varyantlarında, irtidat ettikten sonra ifsada yönelik fillerin, Müslümanlara karşı kin ve düşmanlığın, fitne ve savaş durumlarının varlığı dikkat çekicidir.

Ridde Olayları

Hz. Peygamberin son zamanlarında ve özellikle hastalığı günlerinde bazı bölgelerde yalancı peygamberler ortaya çıkmıştır. Vefatının ardından da bazı bedevi topluluklar, zekât vermek istememiş ve bu durum zaman zaman bir kaosa ve yer yer isyan hareketlerine dönüşmüştür. Bunlardan Esved el-Ansî, peygamberlik iddiasıyla ve yanına topladığı birkaç yüz kişilik toplulukla San'a şehrine yürüyünce Hz. Peygamberin bölgedeki valilere talimatıyla Esved'in anarşi hareketi engellenmiş ve kendisi de öldürülmüştür.

Hz. Ebû Bekir halife olunca devletin ve İslam toplumunun önündeki en ciddi sorun irtidat hareketleri olmuştur. Başta Müseyleme'tl-Kezzâb olmak üzere peygamberlik iddiasında bulunan bazı şahıslar ve bir takım bedevî kabileler irtidât hareketlerine giriştiler. Bunlardan bazıları Medine'ye haber göndererek namaz kılacaklarını, ama zekât vermeyeceklerini bildirdiler. Ayrıca söz konusu kişi ve topluluklar Müslümanlar

---

²⁷ Takiyyüddin İbn Teymiyye, *es-Sârimu'l-Meslûl*, (nşr.M. b. Abdullah el-Halvânî vd.), Beyrut, 1417, 3/600, 866.

aleyhine fitne ve tefrika hareketlerine başvurular. Peygamberlik iddiasında bulunanlarla mücadele konusunda ittifak olmakla beraber, zekât vermeyenlere yönelik mücadele konusunda sahabiler arasında görüş ayrılığı ortaya çıkmış anca Hz. Ebû Bekir'in kararlılığıyla onlarla da mücadele edilmiştir.

Hz. Ebû Bekir, Hârîce b. Hısn el-Fezârî ve peygamberlik iddiasında bulunan Tuleyha b. Huveylid el-Esedî ve Secâh bint Hâris başta olmak üzere pek çok kişi ve toplulukla mücadele etti. Hâlid b. Velîd komutasında bir orduyu asilerin üzerine gönderdi. Hz. Peygamber vefat ettiğinde İslam coğrafyası Hicaz Yarımadası dışına çıkmış ve çok geniş bir alana yayılmış durumdaydı. Özellikle merkezden uzak alanlarda ve kabileciliğin etkin olduğu bölgelerde isyan hareketleri daha çabuk ortaya çıkmaktaydı.

Hz. Ebû Bekir dönemindeki irtidât hareketlerinde iki boyut dikkat çekmektedir. Birincisi İslam'ı kabul eden ve devletin hükümranlığına tabi olan bazı grupların devlete karşı yükümlülüklerini yerine getirmeyi reddetmeleridir. Zira zekât devlet inisiyatifiyle toplanan bir ibadet olarak bir nevi devlete tabi olan Müslümanların malî mükellefiyeti idi. Bu açıdan, zekât vermeyi reddetmekle itikadî bir tavır alıştan öte devlet toplum ilişkisinde karşılıklı hak ve sorumluluklar açısından bir başkaldırı söz konusudur. İkincisi ise bizzat devletin otoritesine başkaldırı ve isyan hareketleridir. Zira irtidât eden kişi ve topluluklar silahlı güç oluşturarak isyan hareketlerine girişmişler ve zaman zaman savaşa tutuşmuşlardır. Dolayısıyla burada da siyasi bir sorun dikkat çekicidir. Özellikle hukuka ve yerleşik topluma alışık olmayan bedevi kabilelerin merkezi otoriteye karşı harekete geçirilmesi neticesinde yaşanan olaylar ridde savaşları olarak tarihe geçmekle beraber ardında aynı zamanda

sosyolojik ve siyasal açıdan derin izler taşımaktadır. Bütün bunlara bakıldığında gerek fert gerekse kabile bazında olsun, Medine yönetimine karşı yapılan girişimlerde, ya kabilesini ya da bölgesini bağımsızlığa ulaştırma gayretlerinin öne çıktığı söylenebilir.²⁸ Yani Araplardaki kabile yapısı, kabilelerin birbirleriyle ilişkisi oldukça önemlidir. Bilindiği üzere cahiliye döneminde Araplarda çok güçlü bir kabilecilik anlayışı ve kabile yapısı vardı. Kabile yaşamında bireyin kişilik ve kimliğinin oluşumunda kabilenin etkisi çok büyüktür. Bireyin sosyal hayatı, inancı, düşünceleri, ekonomik ve siyasal anlayışının oluşumu, kabilenin bu konulardaki anlayışına uygun olarak teşekkül eder. Daha açık bir ifade ile bireyin hayatının her alanına kabile şekil verir. Bireyin farklı bir inanç ve görüşü benimsemesi demek, kabileye baş kaldırması yani isyan etmesi ve tek başına yaşamayı kabul etmesi demektir.²⁹ Öyle ki, Medine’de bazı kabilelerin İslam’a girmesi, bizzat öğrenerek ve tasdik ederek kabullenmekten öte kabilenin ileri gelenlerinin peşinden giderek Medine İslam devletinin vatandaşlığını ve hükümlerini kabul etme şeklinde olmuştur. Dolayısıyla sosyal, siyasal, ekonomik faktörler söz konusu süreçte epeyce etkindir.³⁰ Nitekim Hz. Peygamber hastalandığında bu topluluklar hemen farklı düşünce ve hareketlere kakışmışlar, örneğin zekâta karşı çıkarak Medine Devleti’nin hükümlerine karşı harekete geçmişlerdir. Tüm bunlar Hz. Ebû Bekir’in zekât vermeyenlerle ve irtidat edenlerle savaşmasının en temel sebebinin, söz konusu kişi ve

---

²⁸ Ramazan Hurç, Hz. Ebu Bekir Döneminde Bağımsızlık Hareketleri (İrtidat ve İrticâ), *F.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı:3, Elazığ 1998., 64-65.

²⁹ Muhammed Âbid Câbirî, *İslam’da Siyasal Akıl*, (tercüme Vecdi Akyüz) İstanbul, 1997, 189.

³⁰ Câbirî, *İslam’da Siyasal Akıl*, 256-257.

grupların kamu düzenini bozmaları, devlete başkaldırmaları, fitne ve anarşiye yol açmaları, olduğu söylenebilir.

Din ve Vicdan Özgürlüğü

İrtidat konusunun en önemli yönlerinden biri de şüphesiz din ve vicdan özgürlüğü bağlamında konunun ele alınması gerektiğidir. Zira, İslam temel hak ve hürriyetleri teminat altına alan bir dindir. Din hürriyeti ise, kişinin aşkın varlığa dair inanç, inançsızlık ya da bir dini benimseme arasında seçim yapma ve bu inanca bağlı davranışları, bir baskı ve engelleme olmadan kendi iradesiyle ferdi ve sosyal hayatında gerçekleştirebilmesidir.³¹ Aynı şekilde, dinin insanda yaratılıştan gelen bir eğilim olan mutlak varlığa inancın bireysel ve sosyal yaşamda objektif ifadelerini içermesi yanında, insanın kişilik ve karakterinin oluşumunda önemli bir yere sahip olması, din özgürlüğünün, insan için varoluşsal bir sorun, vazgeçilmez ve dokunulamaz bir hak olduğunu gösterir. Bu özelliğinden dolayı, insanların kafalarında ve bilhassa kalplerindeki kıymet hükümlerine, ulvî olarak kabul ettikleri değerlere saygı gösterme zorunlulukları, onların geniş bir serbesti içinde bu hürriyetten istifade etmelerini gerektirir.³² Kur'an-ı Kerim'de de insanın iradesine, seçme hürriyetine vurgu yapan pek çok ayet vardır. Bu bağlamda en çok gündeme gelen ise "Dinde zorlama yoktur"³³ ayetidir. Bu ayetin kapsamı, anlaşılma biçimi üzerine uzun yorumlar yapılmıştır.

---

³¹ Necati Öner, *İnsan Hürriyeti*, Ankara, Vadi Yay, 2005, 80.

³² Servet Armağan, *İslam Hukukunda Temel Hak ve Hürriyetler*, Ankara, DİB yayınları, 2001, 116-117.

³³ el-Bakara, 2/256.

Din; bilgi, inanç ve amelden oluşan bir bütündür. Bir insana zorla bilgi verilebilir, fakat onun zorla inanması sağlanamaz. Çünkü iman kalbin tasdikidir, bildirilenin doğru olduğuna insanın içten kanaat getirmesi ve inanmasıdır. Bu inanma ancak serbest irade ile karar vermeye ve tercih etmeye dayanır. Ayrıca kalbin ve zihnin içinde olup bitenleri başkasının bilmesi mümkün olmadığından, zora mâruz kalan kimsenin “İnandım” demesi halinde bunun içteki duruma uygun olup olmadığı kontrol edilemez. Haddizatında bir kimse ne zorla inandırılabilir ne de zor altında inandığını söyleyenin içtenliğine güvenilebilir. Dinî amelin özü ihlâstır. İhlâs, yapılanların Allah rızâsı için gerçekleştirilmesidir. Zorla bir davranışta bulunan insanın dinî amelinden söz edilemez. Dinin en önemli iki unsuru olan “iman ve amel” zorlamayla olmayacağına göre “Dinde zorlama yoktur, insan zorla mümin ve dindar olamaz” cümlesi, tabiatta cârî ilâhî kanunlar gibi kevnî bir gerçeği ifade etmektedir. Arkadan gelen ve bu cümlenin gerekçesi mahiyetinde olan “Çünkü doğru eğriden apaçık ayrılmıştır” ifadesi, bu kaidenin aynı zamanda bir dinî kural ve hüküm olduğunun karînesini teşkil etmektedir. Bu iki mânâyı birleştirerek ayeti şöyle açıklamak mümkündür: Zorla imanın ve dindarlığın olmayacağı ilâhî bir kanundur. Şu halde siz de insanları belli bir dine inansınlar diye zorlamayınız. Allah Teâlâ’nın insanlara verdiği akıl, hem kendine hem de onu taşıyan vücuda ve yakından uzağa çevresine bakarak, peygamberlerin gösterdikleri mucizeler ve getirip tebliğ ettikleri vahiy üzerinde düşünerek hak dini, doğru yolu bâtil dinden ve eğri yoldan ayırabilir; yani ayetler ve açıklamalar sayesinde hakkı bâtıldan ayırmak kolay hale gelmiş olur. Ortada karışık veya zorlama ile giderilecek bir durum yoktur. Doğru yolu bulan, hak dine inanan, “nefis, şeytan, şehvet, hirs ve sahte

tanrılar” gibi eğri yolun, sapkınlık ve şaşkınlığın rehberlerini reddeden müminler, sarsılarak ilerleyen arabaya veya dalgalar üzerinde ine çıka ilerleyen bir gemiye benzeyen bu hayatta, kopması mümkün olmayan sapaşğlam bir kulpa sarılmışlardır. Düşmezler, sağa sola savrulmazlar; bu kulp sayesinde yerlerini, istikrarlarını, sağlıklarını korurlar ve vazifelerini yerine getirerek yollarına (imtihan ve tekâmül yolculuğuna) devam ederler. Bugün çağdaşlığın ve medeniyetin en önemli simgesi olarak görülen insan hakları içinde din ve vicdan hürriyeti ön sıralarda yerini almış bulunmaktadır. Bu hürriyet, insanların inanmak veya inanmamakta hür olmalarını, kimseye inanç konusunda zorlama yapılmamasını, iman ehlinin de inancını serbestçe yaşamasını ifade etmektedir. Açıklamakta olduğumuz ayet, İslâm’ı din olarak benimsemeyen, İslâmî ifadeye göre küfrü (inkâr, kâfirlik) seçen bir kimseye zorlama yapılmayacağını açıkça söylemektedir. Ayetin anlatmak istediği şudur: Kimseyi Müslüman olsun diye zorlamayınız; çünkü İslâm’ın gerçekliği apaçık ortadadır, zorlamaya ihtiyacı yoktur. Allah kime hidayet nasip ettiyse Müslüman olur. Gönül gözü körleşen, aklını hevâsına tâbi kılan kimseleri ise zorla İslâm’a sokmanın bir faydası yoktur. Dinde zorlamanın yasaklanması “hakkın bâtıldan açıkça ayrılması” gerçeğine bağlanmıştır. Bu gerçek değişmeyeceğine, Kur’an ortada bulundukça yeniden hak ile bâtıl birbirine karışır hale gelemeyeceğine göre buna dayalı bulunan hükmün değişmesi de söz konusu olamaz. Savaş insanları zorla İslâm’a sokmak için değil, din yüzünden baskının ortadan kalkması, din ve vicdan hürriyetinin hayata geçirilmesi, güçlü olanların hukuku çiğnemelerinin engellenmesi içindir. Müslüman olmayanlar bu hak, hukuk ve hürriyet düzenine

uydukları müddetçe kendi inançlarında kalma ve onu yaşama hakkına sahiptirler.³⁴

Bu konudaki diğer bazı ayetler şöyledir; “Eğer Rabbin dileyeydi yeryüzündekilerin hepsi iman ederdi. O halde sen inansınlar diye insanları zorlayıp duracak mısın?”³⁵ “De ki o, Rabbimizden gelen bir haktır. Artık dileyen iman etsin, dileyen inkâr.”³⁶ “Artık kim doğru yola girerse ancak kendisi için girer. Kim de saparsa ancak kendi aleyhine sapar. Ben sizden sorumlu değilim.”³⁷ “Şayet yüz çevirirlerse sana düşen ancak tebliğdir.”³⁸ “Gerçek şu ki, biz insanı katıksık bir nutfeden yarattık; onu imtihan edelim diye kendisini iştir ve görür kıldık. Şüphesiz biz ona (doğru) yolu gösterdik. İster şükredici olsun ister nankör.”³⁹ Bu ve benzeri ayetler de insanların bir inanca bağlanıp bağlanmamakta tercih sahibi olduklarına işaret etmektedir. Dolayısıyla iman ya da inkâr siyasal bir zeminde değil, insanın özgür seçimi temelinde irade ve teslimiyet zemininde ele alınmaktadır. Nitekim inanmak içsel bir süreçtir. Kalpte yer eden olumlu tavidir. Dış dünyaya ve yaşantıya aksetme yolunda, Allah’a yönelik sevgi, saygı, tevâzu, hayranlık, şükran, teslimiyet ve bağlanma gibi duygusal yönleri de ağır basan, ben bilincinin şekillenmesinde önem kazanan yönüyle psikolojik bir olgu olarak da değerlendirilebilir.⁴⁰

---

³⁴ Hayrettin Karaman vd., *Kur'an Yolu*, Ankara, DİB Yayınları, 2020, c, I, s. 402-407.

³⁵ Yunus, 10/99.

³⁶ Kehf, 18/29.

³⁷ Yunus, 10/108.

³⁸ Âl-i İmrân, 3/20.

³⁹ İnsan, 76/2-3.

⁴⁰ Osman Pazarlı, *Din Psikolojisi*, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1982, s. 25.

Kur'an, sonuçlarına katlanmak suretiyle insanlara, inanıp inanmama hürriyetini en geniş bir şekilde tanımıştır. Bu hürriyetin çıkış noktasını ilk insanın yaratıldığı andan daha da geriye, emanetin arz edildiği (yeryüzünün halifeliği, akıl, sorumluluk) ve insanın da bu emaneti hür iradesiyle kabul ettiğini belirttiği o ilk mısaka dayandırmak da mümkündür. Buradaki, arz etme, zorlama veya farz kılma anlamında değil, kişinin kendi tercihinin bırakılan bir teklif anlamındadır. İnsan hür iradesiyle bu teklifi kabul etmiştir. Bu ahitleşme ezelde (insanlığın özünün ilk yaratılış anı) gerçekleşmiş olduğundan denilebilir ki hürriyet; ezelden beri insanda bulunan bir cevher, bir özdür.⁴¹

Sonuç

İlk dönemlerden itibaren farklı ilmî disiplinler tarafından ele alınan irtidât konusu etrafında pek çok mülâhazalar serdedilmiştir. Özellikle fıkıh özelinde geniş bir literatür oluşmuştur. Bu bağlamda yakın dönemde konu üzerine yapılan fıkıh merkezli araştırmaların, klasik dönem anlayışından farklı bir perspektif ortaya koyması, hukukun zaman ve zemine bağlı yönünü ortaya koymasına da açık bir örnek teşkil etmektedir. İlgili nasların bir bütünlük içerisinde değerlendirilerek irtidat konusunun iman, irade, tercih özgürlüğü ve sorumluluk gibi açılardan da ele alınması da önem arz etmektedir. İman her şeyden önce bir tekliftir ve insan bu teklif karşısında hür iradesiyle tercihte bulunacaktır. Ahirette de kişi tercihlerinin hesabını verecektir. Nitekim irtidat ile ilgili ayetlerin tamamındaki en güçlü vurgu mürtedin ahiretteki durumu ile

---

⁴¹ Muhammed Âbid el-Câbirî, *ed-Dimukrâtiyye ve Hukûku'l-İnsan*, Beyrut, 2004 s. 174-175.

ilgilidir ve dünyevî cezaya yönelik açık bir hüküm yoktur. Hz. Peygamberin hadislerinin ve ceza-i müeyyideye yönelik uygulamalarının da bütüncül bakış açısıyla, sebep-sonuç ilişkisi ihmal edilmeden, tarihsel, sosyolojik ve siyasal bağlam içerisinde ele alındığında mücerret irtidâttan öte ifsat, savaş gibi nesnel hukuki suçlar çerçevesinde gerçekleştiğini görmek mümkündür.

Bir inanç sistemi olarak İslam'ın, getirdiği ilkelere iman eden müntesiplerinin, inanç ve ahlak esaslarını ihlal etmelerini kınaması ve onlara ahirete yönelik hatırlatmalarda bulunması gayet tabidir. Aynı şekilde söz konusu durumun toplumsal huzuru ve kamu düzenini bozmaya yönelik davranışlara, isyan ve ihanete dönüşmesi halinde dünyevî cezaya konu olduğu hem naslardan hem de Hz. Peygamberin uygulamalarından anlaşılmaktadır. Bu bağlam göz ardı edildiğinde, İslam'ın insan-sorumluluk ilişkisine dair tasavvurunda kırılmalar ve daralmalar ortaya çıkabilecektir. Ayrıca dinamik bir yapı olarak hukukun oluşumu ve icrasında her zaman, toplumların içinden geçtiği sosyolojik süreçler, dönemin uluslararası ilişkileri ve yaşanan dünyanın egemen paradigmaları gibi durumların etkili olduğu/olacağı da müsellemler bir husustur.

Bu bağlamda tarihsel süreçte mürtede karşı uygulanacak hukukta, inkâr ettikten sonra, İslam'a Müslümanlara karşı takındığı tavrın belirleyici olduğu dikkat çekmektedir. Nitekim Müslümanlar aleyhine fiilen girişimde bulunan mürtedin cezalandırılması konusunda ittifak edilmekle beraber, fitne, tefrika, isyan gibi suçlara karışmayan ve Müslümanlar aleyhine faaliyette bulunmayan mürted konusunda farklı görüşlerden bahsetmem mümkündür. Kadınlar, yaşlılar gibi Müslümanlara karşı savaşma ihtimali olmayan kimselerin irtidât etmesi durumunda onlara uygulanacak hükümler konusunda da farklı

yaklaşımlar benimsenmiştir. Tüm bunlar tarihsel süreçte ve klasik dönemde de mürtedle ilgili hükümlerin, inanç hürriyeti açısından değil de Müslüman topluma karşı ihanet ve suç işleme bağlamında değerlendirildiğinin güçlü bir göstergesidir. Bu durumda ölüm cezasının inkârın yanında ifsadın sonucu olarak uygulandığını, söz konusu uygulamada dinini terk etmekten öte Müslümanlara karşı savaşması gibi sebeplerin etkin olduğunu söylemek mümkündür.

Her daim iradeye vurgu yapan bir din olarak İslam, insan hakları ve temel özgürlükler alanında evrensel ilkeleri koruyan bir yapıya sahiptir. Bu bağlamda inanç özgürlüğü konusunda da her türlü müdahale ve baskının dışında hür iradeye dayalı bir tercihi savunmaktadır. Zira inanç ve tercih özgürlüğünün baskılanması, sorumluluk duygusu, ahiret hesabı gibi konular açısından çok daha ciddi sorunlara ve karmaşaya yol açacaktır. İslam'ın ilk dönemlerinde mürtedle ilgili gündeme gelen cezalar, inanç özgürlüğüne müdahale değil, terör suçlarına yönelik hukuki normlar olarak öne çıkmaktadır.

Diğer yandan İslam'ın, insanlığın ufkunu aydınlatan ilkelerinin tüm insanlık tarafından bilinmesi için çalışmak Müslümanların iman ve kulluk sorumluluklarındanır. Burada vazgeçilmez olan tebliğin temel ilkeleridir. Hikmetle davet etmektir. Yaptırım ve zorlama ile dinin yaşanması mümkün değildir.

Günümüzde özellikle ulaşım ve iletişimin baş döndürücü bir hızla yayıldığı, küreselleşmeyle her şeyin her yere taşındığı bilişim çağında bilgiye ulaşmanın oldukça kolaylaştığı ama doğru bilgiyi tespit etmenin epey zorlaştığı bir süreç yaşanmaktadır. Bu kaotik ortamın, kendine münhasır sorunları

söz konusudur. Seküler akımlar, inkârcı ideolojiler, eklektik dini anlayışlar ve daha pek çok akımın kuşattığı modern zihinsel ortam içerisinde İslam'ın evrensel ahlak ve hukuk değerlerinin temsil edilmesi çok daha hayati bir zorunluluk haline gelmiştir. Klasik dönem toplumlularında var olan tek düzelik zemininde ortaya çıkan yaklaşımların modern çağın çok etkenli ve çok boyutlu hayatı karşısında, dinin temel ilkeleri bağlamında yeniden değerlendirilmesi önemlidir. Örneğin günümüz toplumu açısından irtidat meselesi güncelliğini korumakla beraber daha yaygın bir gündem olarak deizm vb problemlerin varlığı da açıktır. Dolayısıyla tüm kişi ve kurumlarıyla Müslümanlar başta gençler olmak üzere hem kendi müntesipleri hem de diğer insanların İslam mesajlarını en doğru şekilde anlamaları için gayret göstermeleri gerekmektedir. Özellikle İslam'ın Allah, insan, evren, bilgi, ahlak, hukuk tasavvuru gerçekçi ve etkileyici şekilde asrın idrakine ve modern insanın dünyasına sunulmalıdır. Evrensel ahlak ve hukuk ilkelerini göz ardı eden yaklaşımların İslam'dan referans bulması zor olduğu gibi mevcut dünyada da makes bulmayacağı bilinmelidir. Elbette mürtedle ilgili bir hukuk doktrini her zaman var olacaktır. Ancak söz konusu paradigma, sosyal hayat, kamu düzeni ve fiili suçlar merkezinde ve kesinlikle hukuk zemininde ele alınacaktır. İfade etmek gerekir ki hem kurumsal hem de bireysel düzlemde İslam'ın doğru temsili ve tebliği, yasa dikte etmekten daha etkili olacak, akıllarda ve gönüllerde karşılık bulacaktır. İslam'ı kabul edip etmemek kişi ile Allah arasında bir tercih meselesi olduğu için karşılığı ahiret merkezlidir. Ama hukuki kurallar, bireysel ve sosyal sorumluluklar kişi ile toplum ve kişiler arasında olduğundan dünyevî müeyyidelerin geçerli olduğu bir alandır.

Bugün bilişim çağında yaşayan müminler olarak irtidat meselesi ya da deizm gibi ideolojik tablolar karşısında, sebepleri doğru tespit ederek yanlış bilgi, algı ve tasavvurdan kaynaklanan tercihleri izale etmeye yönelik ciddi, güçlü, kapsamlı çalışmaların yapılması ihmal edilemez bir sorumluluk olarak karşımızda durmaktadır.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Bu çalışmada araştırma ve yayın etiğine uygun hareket edilmiştir. Çalışmanın özgünlüğüne dikkat edilmiş yararlanılan kaynaklar dipnot ve kaynakçada usulüne uygun olarak eksiksiz zikredilmiştir.

Kaynakça

Abdülhamîd Mütevellî. *Mebâdiu nizâmi'l-hukmi fi'l-İslâmî*. İskenderiyye: 1978, s. 308-309.

Adudiddîn el-İcî. *el-Mevâkıf fi 'ilmi'l Kelâm*. İstanbul: 1279.

Alâuddîn Ebû Bekr b. Mes'ûd b. Ahmed el-Kasânî, *Bedâ'us-Sana'i fi tertîbi's-şerâ'i*, Beyrut 1986

Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd el-Mâtürîdî. *Te'vîlâtü'l-Kur'ân* Çev. Bekir Topaloğlu- S. Kemal Sandıkçı. 2. bs. İstanbul: 2020.

Ebû Nasr Muhammed b. Muhammed el-Fârâbî. *İhşâ'ü'l-'ulûm*. Nşr. Osman M. Emîn. Kahire: 1350/1931.

İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*.

Karaman, Hayrettin. vd., *Kur'an Yolu*, Ankara, DİB Yayınları, 2020.

İnce, İrfan. *TDV İslam Ansiklopedisi*, "Ridde".

M. Fuâd Abdülbâkî. *el-Mu'cem*.

Câbirî, Muhammed Âbid . *İslam'da Siyasal Akıl*.tercüme Vecdi Akyüz. İstanbul: Tarih

Câbirî, Muhammed Âbid. ed-Dimukrâtiyye ve Hukûku'l-İnsan, Beyrut: 2004..

Öner, Necati. *İnsan Hürriyeti*. Ankara: Vadi Yay, 2005.

Pazarlı, Osman. *Din Psikoloji*, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1982.

Bilmen, Ömer Nasuhi. *Muvazzah İlm-i Kelâm*. İstanbul: ts. Bilmen Yayınevi.

Hurç, Ramazan. Hz. Ebu Bekir Döneminde Bağımsızlık Hareketleri (İrtidat ve İrticâ), *F.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı:3, Elazığ 1998, s. 64-65.

Armağan, Servet. *İslam Hukukunda Temel Hak ve Hürriyetler*, Ankara: DİB yayınları, 2001.

İbn Teymiyye, Takiyyüddin. *es-Sârimu'l-Meslûl*.Nşr.M. b. Abdullah el-Halvânî vd. Beyrut: 1417.

Yaşar Yiğit, "İnanç ve Düşünce Özgürlüğü Perspektifinden İrtidat Suç ve Cezasına Bakış", *İslâmiyât*, Ankara, 1999.